

Moderne importord i språka i Norden

Titel:	<i>Bacon eller beiken?</i> Tilpassing av moderne importord i norsk	
Forfatter:	Helge Omdal	
Kilde:	Moderne importord i språka i Norden VIII. Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn, 2008, s. 77-103	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive	

© Novus forlag 2008

Betingelser for bruk af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Bacon eller beiken?

Tilpassing av moderne importord i norsk

Helge Omdal
Universitetet i Agder, Kristiansand

1. Innleiing

Delprosjektet om tilpassing av importord i norsk skal undersøke i hvor stor grad og hvordan moderne importord tilpasses i norsk skriftspråk. Med «moderne importord» forstår vi importord som er kommet inn i det aktuelle språket etter 1945. Dette årstallet er det naturlig å ta som utgangspunkt i og med at det spesielt er etterkrigstida som markerer den særskilte og omfattende engelsk-amerikanske innflytelsen på mange områder, ikke minst kultur og språk.

For det norske skriftspråket fins det enkelte beskrivelser av tilpassingsstrategier som en til dels kan bygge på (se f.eks. Sandøy 2000 og 2004, Johansson & Graedler 2002). Det er likevel viktig å være klar over at tilpassinga både i skrift og uttale kan være annerledes i dag enn for 50 eller 100 år siden. Normeringsmyndighetene har for en stor del en annen ideologi og politikk i dag enn tidligere, og den offisielle normeringspolitikken har til dels fungert tilfeldig og har vært skiftende. Dessuten har forutsetningene blant språkbrukerne for å ta i bruk og eventuelt tilpasse importord til norsk vært annerledes tidligere enn i dag, bl.a. fordi allmennutdanninga har et ganske annet omfang i vår tid enn hos våre beste- og oldeforeldre. I dag er det først og fremst engelsk-amerikansk som er det långivende språket (eller «eksportspråket» for å bruke en term som passer sammen med «importord»), og den språklige forskjellen mellom engelsk og norsk er annerledes enn mellom f.eks. fransk og norsk, eller tysk og norsk. I tillegg har gjennomsnittsnordmannen av i dag atskillig større fremmedspråklig kunnskap enn tidligere, framfor alt når det gjelder engelsk. De fleste nordmenn er i dag i kontakt med skriftlig engelsk, mens nordmenn før krigen ofte fikk kontakt med engelsk gjennom det muntlige språket. Slike forhold kan være avgjørende for hvordan den språklige tilpassinga skjer.

Når en taler om tilpassingsstrategier i skrift, er det viktig å være klar over at slike strategier kan være styrt av normeringsmyndighetene, og de kan være mer eller mindre tilfeldige strategier som benyttes av grupper av språkbrukere. I enkelte tilfeller blir f.eks. skrivemåter eller bøyningsformer tatt i bruk uten at de har fått et offisielt stempel fra Språkrådet eller departementet. I andre tilfeller blir godkjente skrivemåter ikke tatt i bruk av språkbrukerne, eller språkbrukerne (i form av f.eks. enkeltpersoner eller avisredaktører) ønsker slett ikke å ta dem i bruk. Ofte ser en eksempler på at strategien med avløserord for importord ikke er vellykka, mens forslag fra enkeltpersoner kan bli populære og tas i bruk av alle uten noen forutgående forslagsprosedyre. Forholdet mellom «rett» og «feil» skifter også i takt

med normeringsmyndighetenes vedtak, slik at tilpassinga på ulike tidspunkt kan ha vært styrt i sterkere eller svakere grad. Derfor må en være åpen for at tilpassinga i skrift ikke alltid er å se på som «naturlig» eller spontan språkutvikling. Det at myndighetene for de forskjellige nordiske språksamfunna ikke har samme ideologi eller språkpolitiske oppfatninger, vil naturligvis ha avgjørende betydning for om en i norsk finner mer eller mindre omfattende tilpassing enn i et annet nordisk språk. Like ens kan både myndighetenes språkpolitikk og den særskilte språkstrukturen ha betydning for hva slags tilpassing en finner i de forskjellige språksamfunna.

2. Materiale

Om det norske ordmaterialet i A-undersøkelsen opplyser Selback (2007: 49) at det hadde et omfang på om lag 600 000 ord, som var henta fra fem ulike aviser og ni avisnummer av disse – noen fra 1975 og andre fra 2000.

Materialet som jeg har hatt til disposisjon for norsk, består av fem avisnummer av dette utvalget, med slikt antall ordforekomster av moderne importord:

Tabell 1: Avisnummer og ordforekomster

<i>Avisnummer</i>	<i>Antall ordforekomster</i>
<i>Dagbladet</i> 04.04.1975	190
<i>Aftenposten</i> 06.09.1975	232
<i>Lofotposten</i> 03.04.1975	31
<i>Aftenposten</i> 16.09.2000	1445
<i>Lofotposten</i> 06.04.2000	307
<i>Sum forekomster av moderne importord (norsk materiale)</i>	2205

Fra avismaterialet er alle importorda som er kommet inn i norsk etter 1945, blitt ekserpert, og de har så enten blitt mata inn i en FileMaker-database eller blitt koda i teksten. Hver ordforekomst er klassifisert etter bl.a. ordklassetilhørighet, eksportør-språk, teksttype, sjanger og årstall (1975 eller 2000). Min undersøkelse baserer seg på de fem FileMaker-filene for de fem avisnummera i tabell 1. De 2205 ordforekomstene fordeler seg på 982 importerte ordtyper (leksem).

At antallet avisnummer og dermed tekstoffanget som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er en god del mindre enn det som Selback oppgir for det norske materialet (Selback 2007: 50), har sammenheng med at enkelte avisnummer ikke blei lagt i FileMaker-filer på samme måten som de fem avisnummera jeg har analysert.¹

¹ Dette gjelder *Sunnmørsposten* 03.04.1975, *Dagbladet* 07.04.2000, *Bergens Tidende* 11.09.2000 og *Aftenposten* (red. stoff) fra 04.04.2000.

2.1. *Vurdering av ordmaterialet*

Det er interessant å merke seg at gjennomsnittstallet for andelen importord i avistekstene er langt mindre enn det folk flest gir uttrykk for når de karakteriserer mengden av nye importord, altså her faktisk under én prosent. Likevel samsvarer dette tallet bra med andre tilsvarende undersøkelser, sjøl om andelen importord naturligvis kan variere sterkt etter teksttype, sjanger osv. Denne variasjonen poengterer Selback (2007: 53), og presenterer samme sted noen gjennomsnittstall for importorda i det norske materialet i de to teksttypene annonsetekst og redaksjonell tekst. Selback (ibid.) sier at

«talet på importord i ein avistekst varierer svært mykje med teksttypen. I annonseteksten er så mykje som 1,7 % av alle orda moderne importord. I den redaksjonelle teksten er det tilsvarende talet 0,7 %. Importord er altså mykje vanlegare i annonsetekst enn i redaksjonell tekst. Den store skilnaden på dei to teksttypene er eit mønster som går att i alle dei undersøkte mottakarspråka [...]»

Selback spør seg hva grunnen kan være til denne store forskjellen, og viser til at de to teksttypene skiller seg fra hverandre med omsyn til hvem avsenderne er, hva som er formålet med tekstene, hvordan de er oppbygde, og kanskje like viktig: hvem som er aktuelle mottakere. Om formål og målgrupper for de redaksjonelle tekstene og annonsetekstene sier Selback (2007: 54):

«Dei fleste av dei redaksjonelle tekstane vender seg til ei breitt samansett lesargruppe. Tekstane må vera utforma slik at det saklege innhaldet når fram til flest modleg.

Annonsar kan i ein del tilfelle ha smalare målgrupper enn dei redaksjonelle tekstane. Det kan opna for at ein bruker mange importerte faguttrykk. I annonsar, til dømes for tekniske produkt, vert det ofte ramsa opp ei rekkje spesifikasjonar. I slike oppramsingar er det gjerne tett mellom importorda.»

Også når en deler de to teksttypene inn etter sjanger, f.eks. tekstannonse, melding, omtale, lederartikkel, nyhetsartikkel, intervju og petit, finner Selback at det er variasjon – aller mest innafor kategorien redaksjonell tekst. Her er tekstsjangeren melding på topp, med nesten like mange forekomster som i annonsetekster, nemlig 155 forekomster per 10 000 ord, mens sjangeren petit nesten er uten importord.

Emnet for teksten har også betydning for forekomsten av importord. Fritid er et emne som åpenbart fremmer bruk av importord, bl.a. gjelder det reisereportasjer med frekvente ord som *booke*, *cruise* og *charter*, og her er andelen av importord omtrent som for annonsekategorien. Emnet personalia har derimot bare et beskjedent innslag av importord.

Det er nok slik at utvalget av avisstoff som er blitt gjort tilgjengelig for undersøkelsen om tilpassing av importorda i norsk, har ei viss «slagside» i retning hovedstadspressen og konservativt språk – og sannsynligvis også annonsespråk. Delen

med redaksjonelt stoff fra *Aftenposten* 2000 (som ikke kom med) kunne sannsynligvis ha bidratt til å «balansere» det øvrige stoffet fra *Aftenposten* 2000, som i svært stor utstrekning er annonsestoff.

Forholdet mellom de to teksttypene annonsestoff og redaksjonell tekst varierer en del for de nordiske språka som er undersøkt. Det at annonsedelen er så stor for det norske materialet, kan likevel tenkes å gi seg utslag ikke bare i andelen av importord, men også når det gjelder typer og kategorier av importord som er registrert. Sannsynligvis kan det norske materialet derfor gi et noe skeivt inntrykk når en sammenlikner med de andre språka, bl.a. fordi en i teksttypen annonse tradisjonelt finner en annerledes språkbruk enn i redaksjonelle tekster. Dette kommer bl.a. til uttrykk ved utstrakt bruk av ufullstendige setninger eller setningsemner, og en generell tendens til språklig «nedkorting» på grunn av annonsekostnader o.l. Dette kan igjen tenkes å ha betydning for vurderinga av om såkalte «nakne» former kan oppfattes som naturlige i språket eller ikke, dvs. om de kan oppfattes som integrerte eller ikke-integrerte. Jeg kommer tilbake til dette spørsmålet lenger ute i artikkelen.

Når det gjelder utviklinga i omfanget av moderne importord i etterkrigstida, er sammenlikninga gjort mellom perioden 1945–1975 (dvs. for 1975-avismaterialet) og perioden 1945–2000 (for 2000-avismaterialet). For det samla norske materialet opplyser Selback (2007: 60) at det gjennomsnittlige tallet på importord per 10 000 ord for 1975-materialet er 29, mens det for 2000-materialet er nærmere fem ganger så høgt, nemlig 138. Det er naturlig at mengden importord auker i 25-årsperioden, så lenge det heile tida komme nye importord inn i språket. Ettersom *moderne importord* er definert som importord nyere enn 1945, vil det naturlig nok være flere importord for perioden 1945–2000 (i 2000-materialet) enn for perioden 1945–1975 (i 1975-materialet). Dersom en ville undersøke forholdet mellom mengden av importord i to like lange tidsbolker, burde en for 2000-materialet ha valgt en like lang tidsperiode som for 1975-materialet (dvs. 30 år), og undersøkt importord som var yngre enn 1970. Med et noenlunde jevnt tilsig av importord gjennom heile perioden ville en vel ha venta ei dobling av importordsandelen i 2000-materialet i forhold til i 1975-materialet, mens det i realiteten har vært nesten ei femdobling. Det er mye, og talla kan sannsynligvis tolkes slik at importordopptaket i norsk har skutt fart etter krigen.

Også et annet forhold ved fordelinga av materialet i de to tidsbolkene skal nevnes. Ifølge Selback (2007: 49) er omfanget av det norske materialet fra 1975 og 2000 langt mer ulikt enn for de andre undersøkte språka (antall ordforekomster fra 1975 utgør bare 21 prosent av det samla materialet i denne undersøkelsen). En slik ubalanse som gir materialet fra 2000 ei så kraftig overvekt, vil nok trekke opp det totale tallet på importord i norsk, noe som en bør ta med i vurderinga av resultatata.

Selback (2007: 65) konkluderer med at av de undersøkte nordiske språka er det i norsk det er funnet flest moderne importord. Det store flertallet av importorda er – naturlig nok – substantiv, og de fleste kommer – heller ikke uventa – fra engelsk. Videre er det langt flere importord i annonsetekstene enn i de redaksjonelle tekstene, og i annonsetekstene er det særlig emnet teknikk som skiller seg ut med høg importordfrekvens.

2.2. Ordtyper og ordforekomster som ikke er tatt med

Ved nærmere gjennomgang av de opplista 982 forskjellige ordtypene (leksema) er antallet blitt redusert med ca. 17 %. Dette skyldes at det var bestemt å ikke ta med bl.a. ordkategorien initialord (TV, FN o.l.). Unntak er gjort for akronymer, som i utgangspunktet er initialord, men som blir uttalt som «normale» ord (f.eks. *Nato*). Andre ordkategorier som er utelatt, er navn eller ord med navnekarakter, varemerker o.l. Her er noen eksempler: *bureau de dame*, *airdale terrier*, *Chili Con Carne*, *Greenwich Mean Time*. Derimot er navn som ledd i sammensetninger tatt med, f.eks. *Tottenham-fan*, ettersom forekomsten av *fan* her er hovedsaka. I flere tilfeller var det vanskelig å sette grenser, f.eks. har jeg strøket *the world famous ski jump*, men likevel ikke *ski jump*. I alt er det strøket 170 (17 %) av de oppførte 982 ordtypene. Som vist i tabell 2 består materialet nå av 813 ordtyper.

Når det gjelder antall ordforekomster (2205), slår strykninga samla sett ikke merkbar annerledes ut. For noen ordtypers vedkommende er det her tale om svært mange ordforekomster (belegg), mens det for andre ordtyper kanskje bare er tale om ett enkelt belegg. I *Aftenposten* 16.09.00 er det i alt strøket 244 ordforekomster (av 1445). En svært stor del av disse gjelder initialorda TV og ISDN: Det forekommer heile 199 tilfeller med TV (bl.a. kabel-TV, satellitt-TV, tekst-TV, TV, TV-uttak), videre er det 23 tilfeller med ISDN (ISDN, ISDN-linje, ISDN-telefon. Likevel ser vi (jf. tabell 3 under) at omfanget av strykninga av ordforekomster ikke er så forskjellig fra omfanget av strykninga av ordtyper. I alt er det samla antallet ordforekomster (2205) redusert med 383 til 1822, og strykninga er dermed også her på 17 %.²

Tabell 2: Endelig antall ordtyper (leksemer) og ordforekomster

	Opprinnelig antall i materialet	Strøket	Endelig antall
Ordtyper (leksemer)	982	170 (= 17 %)	813
Ordfore-komster	2205	383 (= 17 %)	1822

Av materialet utgjør antall ordforekomster fra 1975 (etter strykninger) bare ca. 20 %, og fra 2000 dermed ca. 80 %. En skulle kanskje vente at det var flest ordforekomst-strykninger i det nyeste materialet (fra 2000) – bl.a. på grunn av den tiltakende bruken av frekvente initialord i tida etter krigen – men det er ingen vesentlig forskjell. Det er likevel grunn til å minne om at grunnlaget for prosenttallet for 1975-materialet er temmelig spinkelt. Av tabell 2 går det også fram at det for det samla materialet ikke er noen forskjell i andelen strøkne ordtyper (leksemer) og andelen strøkne ordforekomster (i begge tilfeller ca. 17 %).

² Tellingene er gjort flere ganger, men de endelige tall i tabellene kan være mindre eksakte enn de synes. Dette skyldes at det i mange tilfeller ligger skjønsmessige vurderinger til grunn for sortering av ordmaterialet i underkategorier, og at det under arbeidet blei gjort enkelte justeringer i kriterier for utvelgning av ord til undersøkelsen.

2.3. Ordforekomster i forhold til eksportørspåk

I det norske materialet er det ikke tatt med eventuelle importord fra de andre skandinaviske språka (dansk og svensk). Det er neppe grunn til å tru at utslaget ville ha vært særlig stort for importord til norsk fra svensk og dansk (jf. Leira 1982). Det store flertallet av de moderne importorda i det norske materialet – faktisk mer enn 90 % av ordforekomstene – kommer fra engelsk, og dette er en bekreftelse på påstanden om at det uten sammenlikning er engelsk som har påverka ordtilfanget vårt mest etter krigen. I *Aftenposten* 2000 har jeg funnet 51 ordforekomster som er registrert med ikke-engelsk eksportørspåk (dvs. 3,5 %). Her er det aktuelle utvalget:

Tabell 3: Importord med ikke-engelsk opphav

<i>Ordforekomster</i>	<i>Eksportørspåk</i>
<i>thriatblon</i> (8)	engelsk/internasjonalisme
<i>judo</i> (9)	japansk/engelsk
<i>salsa</i> (4)	spansk
<i>fincas</i>	spansk
<i>marina</i>	engelsk/italiensk
<i>bistroen</i> (2)	fransk
<i>laminat(-)</i> (18)	latin/internasjonalisme
<i>spa</i>	internasjonalisme
<i>sambaen</i>	engelsk/portugisisk
<i>patio</i>	spansk
<i>thalasso</i> (4)	gresk
<i>merbau</i>	indisk/malayisk

De ordforekomstene som framkommer i denne oversikten, har et tilfeldig preg, og å fastsette av eksportørspåk er også i mange tilfeller både vanskelig og usikkert.

3. Morfologi

3.1. Ordstruktur og tilpassing

Hva skjer når importerte ord skal brukes i norsk setnings- og tekstsammenheng? Hvordan tilpasses importorda til norske bøyingskategorier? Det kan f.eks. være interessant å studere hva slags verbbøyning importorda får, hva slags kjønn substantiva tildeles, og hva slags flertallsformer de får, og om adjektiver tilpasser seg normal norsk adjektivbøyning. Det er klart at den morfologiske tilpassinga skjer gradvis, enkelte importord tilpasses raskt, andre kanskje aldri. Det er også forskjeller mellom ordklassene når det gjelder morfologisk tilpassing, slik at en del substantiv kan forekomme med engelsk bøyning (flertalls-*s*), mens verb nesten alltid bøyes som på norsk. Jeg skal nå gå inn på ulike slag av morfologisk tilpassing som vi finner for

importorda i materialet. Det er her ordforekomstene – ikke ordtypene – som skal telles, grupperes og analyseres.

Importorda i materialet består av to hovedkategorier, *direkte importord* og *hybride importord*. De direkte importorda er for en stor del usammensatte ord, men kan også være sammensatte i grunnspråket (enten de skrives som ett eller to ord), f.eks. *boatwax*, *carport*, *nonalcoholic*, *offwhite*. Hybridorda er sammensetninger av en importorddel og en heimlig del. Importorddelen kan enten stå som førsteledd (*avocado-grønn*, *au pair-formidler*) eller som sisteledd (*billedcomputer*, *bikini-linning*). Normalt er sisteleddet det «tunge» leddet i norske sammensetninger – både semantisk og grammatisk. Et *rekkehus* er ikke ei rekke, men et hus, og det er det siste leddet *-hus* som eventuelt får bøyningssending, f.eks. *dokkehuset*. Derfor er det spesielt interessant å se om vi finner bøyde former når det importerte ordet står i sisteleddet i slike delvis tilpassa ord som hybridord kan oppfattes å være.

For å få en oversikt over morfologisk tilpassing av importorda, har jeg først gått gjennom ordforekomstene og gruppert orda i to hovedkategorier: *sammensatte* og *usammensatte* ord. Sammensatte ord grupperes i tre: 1) med importord som førsteledd, 2) med importord som både første- og sisteledd, 3) med importord som sisteledd. Til gruppa med importord både i første- og sisteleddet er det også tatt med enkelte såkalte fraser, f.eks. *pommes frites*, og sammensetninger med mer enn to ledd, f.eks. *punkrockalbum*. Oversikten over antallet importord i hver gruppe er gitt i tabell 4.

Tabell 4: Sammensatte og usammensatte importord (i prosent)

<i>Sammensatte importord</i>			<i>Usammensatte importord</i>	<i>Til sammen</i>
<i>førsteledd</i>	<i>Importord som første- og sisteledd</i>	<i>sisteledd</i>		
13	4	8	75	100
	25			

Vi ser at importorda oftest opptrer i usammensatt form (75 %), og usammensatte importord i ubøyd form utgjør faktisk over halvparten av alle importordbelegga (55 %). Bare en mindre del av importorda fins i bøyd form.

Et viktig spørsmål er hvordan en skal definere disse ordkategoriene i forhold til morfologisk tilpassing eller ikke-tilpassing. Et skille på formelt grunnlag er det etter mitt syn vanskelig å fastsette. Det er nok slik at vi for de bøyde formene uten videre vil anta at det her har skjedd ei morfologisk tilpassing, men på grunnlag av ubøyde former er det ofte vanskelig å fastslå om det har funnet sted ei morfologisk tilpassing eller ikke. Slike former kan gjerne oppfattes som «nøytrale» med tanke på morfologisk tilpassing dersom de forekommer i en tekstsammenheng der vanlige norske ord også forekommer i ubøyd form. I norsk er det mulig å bruke ord i mange sammenhenger og mange posisjoner uten at de må tildeles ei grammatisk ending. Slike muligheter fins ikke i alle språk, det er f.eks. vanskelig i islandsk og finsk: «Her kan vi si at det er selve språksystemet, dvs. språkets lyder og grammatiske struktur, som tvinger fram en tilpassning» (Johansson & Graedler 2002: 141).

Når det gjelder sammensetninger med et importordledd (hybrider), oppfattes sammensetninger med importordet som førsteledd, f.eks. *bluesrock-artister*, gjerne som mer «naturlige» med tanke på morfologisk integrering enn sammensetninger med importord som sisteledd. Dette har sammenheng med at bøyingsformer o.l. står til sisteleddet i sammensetninger, og derfor vil eventuell manglende bøyning da bli merkbar. I tilfellet *bluesrock-artister* er det manglende grafisk tilpassing (*bluesrock*), men vi kan ikke på grunnlag av denne ene forekomsten avgjøre om det også er manglende morfologisk tilpassing. For språkbrukeren som – bevisst eller ubevisst – har valgt å plassere importordet som førsteledd i en sammensetning, kan det være tale om en «unnavvikingsstrategi»: Språkbrukeren velger en språklig uttrykksmåte som ikke gjør det nødvendig å markere bøyingsending, dvs. språkbrukeren kan unngå å ta stilling til det eventuelle «problemet» ved å velge å plassere importordet som førsteledd, f.eks. *CD-plate, recortandekke*.

På den andre sida er heller ikke forekomster av usammensatte importord i ubøyd form uten videre å kategorisere som eksempel på ikke-tilpassing – ubøyde former fins jo i «normal» bruk i mange sammenhenger, f.eks. «Som *mann* vil han ikke innse at ...», «Barna storkoser seg med *sjokolade/pommes frites*». Det er først når en språkbruk med manglende bruk av bøyingsformer blir påfallende eller «unaturlig», og språkbrukerne reagerer, at et eventuelt importord tilkjennegir morfologisk ikke-tilpassing eller ikke-integrering. Antakelig ville enkelte ha reagert på et slikt eksempel som dette: «Er du fornøyd med den *know how* som firmaet har på dette feltet?» Men heller ikke her er forekomsten av ubøyd form et udiskutabelt eksempel på ikke-integrering, ettersom det i norsk også blir brukt såkalt enkel bestemmelse i en god del sammenhenger. Substantivet *soldat* kan forekomme både i bestemt og ubestemt form i f.eks. «Den norske *soldat*» (tittel på ei soldathandbok) eller «den norske *soldatene*» – og i slike tilfeller er det gjerne slik at den ubestemte forma tilkjennegir et mer generelt innhold enn den bestemte. Men det kan også være tale om bl.a. ulike stilistiske forhold. Ofte finner vi en hyppigere bruk av enkel bestemmelse i konservativt bokmål/riksmål – og overført på vårt materiale antakelig i sterkere grad i redaksjonelt stoff i *Aftenposten* enn i *Lofotposten* og *Dagbladet*.

3.2. Vurdering av ubøyde former

Materialet som består av til sammen 1822 importordbelegg, er studert med tanke på påviselige brott mot morfologisk tilpassing til norsk. I denne forbindelse er det aktuelt å diskutere om ubøyde former kan oppfattes som eksempler på manglende morfologisk integrering. Etter det som er bestemt for denne prosjektdelen, skal såkalte nakne former rubriseres i tre kategorier, her sitert etter møtereferat:

«(Morfologisk) *tilpasset*: fx ”jeg holdt deadlinen”

(Morfologisk) *utilpasset*: fx ”jeg holdt deadline_”

Neutral/umarkert form: fx ”min deadline” (her kan det ikke avgjøres om der er tale om tilpassing eller ej)»

Som nevnt kan det i norsk (og i andre språk) i mange tilfeller være slik at en bruker et nytt ord i ubøyd form for å unngå ei «tvangstilpassing» – og på den måten unngår en å måtte ta stilling til f.eks. genusspørsmålet. Johansson & Graedler (2002) omtaler denne tendensen til å bruke «nakne» former av substantivet ved lånord:

«I entall hender det også at engelske substantiv forekommer uten noen endelse i tilfeller hvor vi ellers ville forvente bestemthetsbøyning etter norske regler. [...] Slike «nakne» former av substantivet forekommer ikke bare ved lånord, men det kan virke som det er enklere å bruke dette mønsteret ved fremmede former. [...] Men også andre ord har lett for å forekomme uten endelse i bestemt form. I *Anglisismedatabasen* hadde ingen eksempler med ordet *deadline* noen endelse i bestemt form:

Kong Harald rakk *deadline*, men kom likevel ikke fram i tide. (*Dagbladet* 11.1.94)

jf.: Kong Harald rakk *frist-en*, men [...]

Denne måten å unngå bøyning på ved å utnytte språkets «smutthull» kan kanskje ses på som en fjerde integreringsstrategi, en *unngåelsesstrategi* [...]» (Johansson & Graedler 2002: 182.)

Uten særskilt vurdering av konteksten og tekstsjangrene er det neppe grunnlag for å rubrisere f.eks. ordforekomsten *camcorder* som et eksempel på manglende morfologisk tilpassing. Dette ordet kan gjerne forekomme i ubøyd form i visse teksttyper eller tekstsammenhenger uten at det virker påfallende. Eksempel fra *Lofotposten* 2000: «8 mm Camcorder med Digital Zoom og Advanced DSPIII». I annonsetekster er denne bruken relativt vanlig, noe som til dels også henger sammen med at enkle annonser med flere ord koster mer enn annonser med få ord. Andre eksempler på annonsetekster med naken form (her demonstrert uten importord) kunne f.eks. være «20' motorbåt til leie ...», «Fine bilder med *fotoapparat* fra FOTOSHOP A/S». Ettersom de aller fleste moderne importorda i norsk er substantiv – faktisk 86 % av ordforekomstene og 90 % av leksema (Selback 2007: 51) – blir rubrisering og tolking av naken substantivform svært utslagsgivende for vurderinga av graden av morfologisk tilpassing av importord.

Spørsmålet om morfologisk integrering i norsk kan ikke avgjøres bare i forhold til oversikten i tabell 4 over morfologisk struktur i importorda (sammensatte – usammensatte ord osv.). Det er derfor nødvendig å analysere materialet grundigere. Jeg skal nå ta for meg spørsmålet om ubøyde former og vurdere en del ordforekomster med tanke på om manglende bøyingsformer kan oppfattes som «unaturlig» språkbruk i forhold til kontekst og sjanger – og dermed altså som eksempler på manglende morfologisk integrering.

Som tidligere påpekt består det norske avismaterialet for en stor del av annonsetekster – og i langt større omfang enn for det finlandsvenske, danske og finske materialet. En kan faktisk tale om ei skeivdeling for det norske materialet i forhold til materialet fra disse andre språka. I og med at importordforekomsten er

om lag dobbelt så høg i annonsetekster som i redaksjonelle tekster, sier det seg sjøl at ordforekomster for de norske importøra i påfallende grad tilhører teksttypen annonser. Vurderinga av hva som kan oppfattes som morfologisk integrert eller ikke, blir som nevnt ofte litt annerledes for ordforekomster fra annonser enn fra redaksjonelle tekster, og for det norske materialet er inntrykket at ikke-sammensatte ordformer i svært stor grad dreier seg om vurdering i forhold til tekstsjangeren annonse.

Vurderinga av de enkelte ordforekomstene er ikke alltid like enkel, bl.a. fordi annonsene ofte inneholder korte tekstsekvenser. Men i det store og heile er inntrykket mitt at det er svært få tilfeller der ubøyde former vil oppfattes som ikke-integrerte. Her er en del eksempler (aktuelle belegg i kursiv, gruppert i *ann*(onser) og *red*(aksjonell tekst):

Dagbladet 1975

1. *Dekke-layout*, innredning og seilføring blir her en helt annen (red.)
2. ... som er engasjert i den tekniske kontroll på alle stadier under *design*, bygging, installasjon og drift (ann.)
3. Amerikanerne presterte frekk *forchecking* og gav aldri opp en puck (red.)
4. Rosenborg har israelsk *musical* med engelsk tale (red.)
5. Han kan låne *snooscooter* fra politiet i Hammerfest om han trenger! (red.)
6. Heller *stress* enn buss! (red.)

Aftenposten 1975

1. *Au pair* i utlandet (ann.)
2. den internasjonale *biennale* for barnebokillustrasjoner (red.)
3. sentrumsbygg, *fancy* arkitekturådhus og veier på kryss og tvers (red.)
4. Det nye *senter* er meget fleksibelt anlagt (red.)

Lofotposten 1975

1. *Electrophorese* gikk Peugeot over til allerede i 1968 (ann.)

Lofotposten 2000

1. I tillegg er butikkene fulle av «*action*» og overraskelser (ann.)
2. 8 mm *Camcorder* med Digital Zoom og Advanced DSPIII (ann.)
3. *Fax* 77 68 94 76 (ann.)
4. Besøk oss på *internett* (ann.)
5. *mobil* 905 37 248 (ann.)
6. Torsdag er det fest og feiring med *pizza* (ann.)
7. *Prosjektleder* vil også forberede saker for politisk behandling (ann.)
8. *prosjektleder* Jan Morten Andreassen (ann.)
9. Dersom du liker *punk* (red.)
10. Det er på tide at jeg avslører min *sexy* hemmelighet (red.)
11. behov for å beholde Mega som *sponsor* (ann.)

Aftenposten 2000

1. Årsaken er frykten for *rasisme*, sier han til TeamTalk (red.)
2. *SALSA* tors. 21. sept., begynner kl. 18.00, litt øvet kl. 20.00 (ann.)

Bare få av disse ordforekomstene kan oppfattes som i strid med tekstsjangeren, enten det er redaksjonelt stoff eller annonse. Det er ikke mulig å avgjøre om tekstforfatteren her har brukt ubøyde former som en unnvikingsstrategi – nesten overalt kan vi erstatte importordet med et integrert ord i samme bøyingsform. I eksempel 2 fra *Dagbladet* 1975 står *design* i ubøyd form, men noe annet ville være uventa i og med paralleliteten til de etterfølgende substantiva (... under *design*, bygging, installasjon og drift). Legg også merke til *den tekniske kontroll* i samme eksemplet. I eks. 3 kan en være i tvil om *forchecking* her er naturlig å bruke i ubøyd form, men *frekk* tilsier ikke-neutrum (som normalt for *-ing*-ord). Paralleller med ubøyd form ville ellers være f.eks. *Amerikanerne viste ringeakt/velvilje...* (eks. 3), og (eks. 5) *Han kan låne fiskeutstyr ...* Fra *Aftenposten* 1975 eks. 3 (*fancy*) og *Lofotposten* 2000 eks. 10 (*sexy*) må formene sies å være utilpassa, ettersom denne adjektivkategorien på *-y* ikke har fått «normalnorsk» bøyning.

Det norske systemet med enkel og dobbel bestemt form skaper visse problemer for tolkinga av nakne former. I eldre dansk-norsk var enkelt bestemt form normalt (det var dette som var korrekt i «ekte» dansk), men det har skjedd store endringer i de norske språkvanene de siste generasjonene. I dag er det mulig å finne f.eks. både *den nye tid* (enkel bestemt form) og *den nye tida* (dobbel bestemt form), men den første gir andre stilistiske signaler enn den siste, bl.a. et inntrykk av konservativt språk/bibelspråk (også nynorsk). Det er da som nevnt heller ikke tilfeldig at dette trekket (enkel bestemt form) gjerne er mer frekvent i *Aftenposten* enn i andre aviser, uten at f.eks. *Aftenposten* 1975 eks. 2 (den internasjonale *biennale*) eller eks. 4 (Det nye *senter*) kan brukes som noe «bevis» i den ene eller andre retningen i denne sammenhengen. Personlig reagerte jeg da jeg så seint som 14. juli 2005 i *Aftenposten* leste dette: «Det lokale redningsselskap kommer ikke til å delta på årets Husøydager og Foldvikmarkedet i Troms.» Likevel er det svært vanskelig å fastslå når bruk av enkelt bestemt form er «unaturlig» eller i strid med moderne norsk språkbruk.

Som oppsummering vil jeg gi uttrykk for at spørsmålet om de såkalte nakne formene skal vurderes som tegn på manglende morfologisk integrering i norsk, knapt kan besvareres med annet enn «muligens i enkelte tilfeller». Og jeg har funnet få nakne former som klart kan oppfattes som ikke-integrerte. For å kunne oppfatte dem og kategorisere dem som ikke-integrerte («utilpassa»), bør en i alle fall være overbevist om at det her er tale om en unngåelsesstrategi.

Denne bruken av nakne former som for en stor del kan karakteriseres som nøytral i en morfologisk tilpassingssammenheng, vil kunne oppfattes som en aktuell mulighet, eller som et tenkelig alternativ til andre måter å introdusere importord på i norsk. Men ut fra avismaterialet som er brukt som grunnlag for denne studien, kan jeg likevel ikke se at dette alternativet er utnytta på en påfallende måte. Og grunnen til at denne muligheten ikke ser ut til å være utnytta i større grad enn tilfellet er, har kanskje sammenheng med at norsk med sitt språkssystem og sin språkstruktur gir flere andre muligheter for gradvis og varsom morfologisk integrering enn språk som f.eks. finsk og islandsk.

3.3. Morfologisk tilpassing – variabler og resultat

Som et felles grunnlag for undersøkelsen av morfologisk tilpassing i de nordiske språka valgte prosjektgruppa å ta utgangspunkt i åtte morfologiske variabler (M-variabler) i den grad de var relevante for det enkelte språket:

- M1 genustilknytning
- M2 adjektivbøyning (f.eks. *-e* i pl.)
- M3 verbalbøyning (f.eks. preteritum *-ed* (*booked*))
- M4 flertallsending på *-s* («kaps»-dannelser)
- M5 *-ing* eller *-ning*
- M6 dobbelkonsonant eller beholdt enkelkonsonant (f.eks. eng. *hot* > *hott*)
- M7 «unordisk» bruk av apostrof ved genitiv og andre steder
- M8 særskriving/sammenskriving

I det norske materialet har jeg funnet relativt få eksempler der ordforekomster viser brott på morfologisk tilpassing til norsk. Det er derimot svært mange tilfeller av ubøyde former, men de kan som nevnt etter mi vurdering ikke uten videre telles med blant de morfologisk «utilpassa».

I norsk er ikke M5 en aktuell variabel å undersøke, ettersom norsk har begge suffiksa (*-ing* og *-ning*) som aktuelle alternativer, og ikke noen preferanse for *-ning*, som f.eks. i svensk. Videre er M6 å betrakte som en ortografisk faktor i norsk, snarere enn en morfologisk variabel, og den omtales derfor under tilpassing i skrift (del 4). Heller ikke finner jeg det riktig å tolke «unorsk» bruk av apostrof som genitivsmerke (M7, f.eks. *Per's verksted*) eller særskriving (M8, f.eks. *kassett spiller*, *dual band telefon*) som manglende morfologisk tilpassing. Slike tendenser gjør seg også gjeldende allment i norsk (*rådyr steik*, *lamme lår*) – kanskje særlig i «friere» former for skriftspråk, som annonseblader, plakater og mer uformell språkbruk. Det er ellers ikke alltid samsvar mellom morfologisk og grafisk tilpassing, slik at en kan finne flere eksempler på morfologisk tilpassing uten grafisk tilpassing, f.eks. *daycruiseren*, *cruiset*, *goalet*, *goalgetteren*, *carporter*.

M1: tildeling av genus (kjønn)

Importord som er substantiv, må i norsk «finne sitt genus». Dersom utgangspunktet er dansk eller tysk, er det tenkelig at ordet kan beholde samme kjønn som det hadde, men ikke nødvendigvis. Importord fra engelsk er derimot i utgangspunktet uten genus, og det vil være interessant å studere om og i hvor stor utstrekning importorda tilpasses til det norske genussystemet, og i så fall hva slags mønster en finner for tildeling av kjønn.

Med tanke på ikke-norske lesere er det nødvendig først å kommentere det norske genussystemet. For norsk under ett er det ikke mulig å si at det eksisterer et to- eller tre-genussystem. Nynorsk og bokmål er ulike på dette punktet, og det er i bokmål forholdet er mest «flytende». Mens nynorsk har et gjennomført tre genus-system: hankjønn (m.), hokjønn (f.) og intetkjønn (n.), har en i dagens bokmål i prinsippet valget mellom to eller tre grammatiske kjønn. Dersom en ønsker å benytte en nynorskknær variant av bokmål, kan en gjennomføre nesten samme genusfordeling av

orda som den som er fastsatt for nynorsk. Og dersom en ønsker å bruke en såkalt konservativ eller moderat bokmålsvariant, kan en operere med et tokjønnsystem som tilsvarer dansk-norskens system i perioden før fornorskingspolitikken blei påbegynt, dvs. med «felleskjønn» (utrum, tilsvarende m. og f. i nynorsk). De fleste bokmålsbrukerne i dag benytter likevel i sterkt varierende grad hokjønnsformer (karakterisert ved bestemthetsendinga *-a* i entall, f.eks. *sola, tida, dronninga, jenta, bona, keua*), slik at en kan tale om «to komma litt» eller «to komma mye» (ev. 2,x) når det gjelder antall genus som brukes av bokmålsfolk. I praksis er det likevel slik at visse ord «må» ha hokjønnsending også i bokmål dersom tekstforfatteren ikke ønsker å markere seg med sterke språklige særegenheter. Av eksempla over kan en antakelig oppfatte *jenta, bona* og *keua* som nærmest obligatoriske *a*-former i bokmål, *sola* og *tida* som relativt gangbare og umarkerte (i variasjon med *solen* og *tiden*), mens *dronninga* nok vil markere en klarere nynorskknærhet.

På grunn av den store valgfriheten i det norske morfologiske systemet kan en ikke alltid på formelt grunnlag fastslå kjønn og grammatisk form presist for en enkeltforekomst av en ordforekomst. Ei form som *massemedia* kan (i bokmål) være ubestemt form flertall (alternativ til *-medier*), men også bestemt form flertall (alternativ til *-mediene*). Dersom en ikke hadde noe grunnlag for å avgjøre kjønn for flertallsforma *kassetter*, kunne *-er*-endinga i *kasset* ha vært m., f. eller n. i bokmål, eller eventuelt f. dersom teksten var nynorsk. Som regel er det likevel i slike tilfeller mulig å treffe et skjønnsbasert valg ut fra andre forhold ved språket og teksten, og for nordmenn er ofte genus kjent (og eventuelt normert), slik at det framstår som sjølsagt for språkbrukerne at *kassetter* er flertall av hankjønnsforma *kasset*. Genus for ord som *album* og (*bydels*)*senter* (definert som importord på grunn av nye betydninger) har for lengst fått fastsatt genus. Når en skal registrere valg av kjønn for substantiva i importorda, må en likevel nøye seg med å ta hensyn bare til formelle kjennetegn. Slike kjennetegn er naturligvis ubestemt eller bestemt artikkel (*en* eller *et*), men det kan også være morfosyntaktiske forhold, f.eks. indikerer en *-t* i adjektivet *sterk* at substantivet er intetkjønn.

Mange av de store norske avisene praktiserer et relativt konservativt bokmål. Allment kjent for si konservative språkform – og aktuell som hovedleverandør av det norske grunnlagsmaterialet – er *Aftenposten*. I det norske importordmaterialet kan en dermed ikke vente å finne annet enn et ubetydelig innslag av hokjønnsformer. Dette er et relevant poeng i sammenheng med at nesten alt tekstgrunnlaget i det norske materialet har bokmål som utgangspunkt, samtidig som nettopp *Aftenposten* (som de aller fleste ordforekomstene er henta fra) er den største bidragsyteren. Av praktiske grunner er det derfor ved variabelen M1: *tildeling av genus (kjønn)* bare skilt mellom to genuskategorier: utrum («felleskjønn») og nøytrum (intetkjønn).

Resultatet av variabel M1 framgår av tabell 5. I alt er det funnet 1447 substantiv, og av disse har 53 utenlandsk morfologi (for det meste engelsk pl. på *-s*). De resterende fordeler seg som i tabell 5.

Tabell 5: M1, tildeling av genus (kjønn) – N (%)

<i>Utrum</i>			
<i>(Felleskjønn)</i>	<i>Intetkjønn</i>	<i>Nøytral</i>	<i>I alt</i>
95 (7)	38 (3)	1261 (90)	1394

Det er grunn til å merke seg at det bare er en svært liten del av substantiva som forekommer med genuskjennetegn (10 %), og av substantiv uten utenlandsk morfologi er storparten felleskjønn (7 %), mens bare 3 % er intetkjønn. For engelske lånord generelt i norsk er forholdet at bare 10–20 prosent av substantiva er intetkjønn (Johansson & Graedler 2002: 183–184). Det som likevel her er mest iøynefallende, er den store andelen av substantiv uten genusmarkering. Dette skyldes delvis at en del av importorda forekommer som første sammensetningsledd (f.eks. *rock* i *rockeoperaen*), og siden det er sisteleddet som avgjør eventuell genusmarkering og genustilknytning, inngår de i kategorien nøytral. Avismaterialet består dessuten for en stor del av annonser, og der forekommer importorda sjeldnere enn ellers i en naturlig setningssammenheng. De omtalte nakne formene ser dessuten ut til å være en naturlig inngangsport for importorda. For øvrig viser Margrethe Heidemann Andersen (se artikkel i denne boka, under variabel M1) til en undersøkelse i dansk av Katrine Bønlykke Olsen (2002), der importorda også i svært stor grad er nøytrale i genussammenheng: «Hele 91 % af substantiverne i singularis ubestemt er i hendes materiale uden køn, mens det samme tal for singularis bestemt form er 32 %.»

M2: Morfologisk tilpassing av adjektiv

Adjektiv kan vanligvis bli bøyd i kjønn (*stor* m. og f., *stort* n.) og tall (*store steiner* m. pl., *store bus* n. pl.). Også bestemt form av adjektivet (uansett kjønn) får samme ending som i flertall (*det store huset*, *de store busa*). Men en god del adjektiv blir ikke bøyd i kjønn, f.eks. *norske*, som har samme form i m. og n. (likevel *frisket*, *rasket* n.). Uten tillegg av *-t* i intetkjønn står også adjektiv med bestemte suffiks, bl.a. *-lig*, men disse adjektiva blir likevel bøyd i tall (*norske fjorder*, *vennlige barn* pl.). Det fins atter andre adjektiv som er heilt uten bøyning, f.eks. *nymotens*, *ekstra*, *grepa*, og opprinnelige partisippformer med endinga *-a*, som *klistra*.

I materialet er det i alt 248 adjektiv, og i tabell 6 er det gitt en oversikt over hvor mange av dem som forekommer i bøyd form, hvor mange som er ubøyde, og hvor mange av adjektiva som er nøytrale i forhold til bøyningsskjennetegn.

Tabell 6: M2, Morfologisk tilpassing av adjektiv – N (%)

<i>Bøyd</i>	<i>Ubøyd</i>	<i>Nøytral</i>	<i>I alt</i>
167 (67)	13 (5)	68 (27)	248

Som vi ser, er forholdet mellom bøyd og ubøyde forekomster av adjektivet motsatt av hva det var for substantiv. De bøyd adjektivformene utgjør to tredeler av

belegga, mens det er mindre enn en tredel nøytrale. De ubøyde formene er ubetydelige i antall (5 %).

En svært stor del av adjektivbelegga gjelder bøyde og ubøyde forekomster av *attraktiv*, som er en gjenganger i boligannonsene, og tilpassinga av akkurat dette importordet (registrert første gang i 1963, jf. Leira 1982) har vært uproblematisk. Det inngår i mønsteret for ei etablert gruppe adjektiv i norsk, f.eks. *aktiv*, *massiv*, *sensitiv*, og i denne gruppa adjektiv er engelsk skrivemåte med endinga *-ive* (som i *creative*) sjelden å se i materialet. Adjektiva er i stor grad tilpassa i skrivemåte og morfologi. Et eksempel på full morfologisk integrering og tilpassing er det engelske *pop*, som også forekommer med suffikset *-ete* og fordobling av *t*: «det mest poppete ...»

De ubøyde adjektiva utgør som nevnt bare 5 %, men de bør kommenteres ettersom de representerer importord som virker mer resistente mot tilpassing enn andre adjektiv. Her finner vi bl.a. opprinnelige partisippformer som *advanced* og *rigged* («29' Ketch-rigged motorseiler»), adjektiv med endingene *-ic* og *-y*: *metallic*, *non-alkoholic* (sic), *dynamic*, *fancy* og *sexy* («min sexy hemmelighet»), og *outboard* («et outboard seil»). Det er likevel grunn til å merke seg at så mye som om lag to tredeler av adjektiva opptrer med norske bøyingskjennemerker, og at storparten av de resterende adjektivbelegga unngår markering med ikke-norske morfologiske eller morfosyntaktiske kjennetegn, og slik opptrer i nøytral form. Dermed kan adjektiva se ut til å være en ordklasse som lett blir integrert i det norske språkssystemet.

M3: Verbalbøyning

Det som er av interesse ved denne variabelen, er om engelskens preteritumsending på *-ed* i svake verb er overført sammen med importordet. Egentlige verbalformer i preteritum forekommer i ett tilfelle – og da med tilpassa norsk ending: *goalet*. Ellers er det tale om partisippformer brukt adjektivisk. Med engelsk skrivemåte *-ed* er det to forekomster: *-rigged* og *advanced*. Til sammen seks forekomster har norsk ending: *designet*, *spesialdegnet*, og fire med varianter av *(hel)transistorert(e)*. Variabelen engelsk preteritumsending på *-ed* ser med andre ord ut til å være av liten betydning for det norske utvalget av moderne importord.

M4: Flertallsending på *-s*

Av den relativt beskjedne andelen ord med manglende morfologisk tilpassing til norsk dreier det seg om substantiv med engelsk *s*-pluralis i 43 tilfeller: Heile 29 av dem er forekomster av *down(-)lights* (annonser i *Aftenposten* 2000), videre *fans* (5 belegg, bl.a. «jordnære, gamle fans vil finne seg til rette», *Løfotposten* 2000), *fansen*, *musicals* (men ikke den fornorska forma *musikaler*), *bulkcarriers*, *cruises*, *bits*, *sidesteps*, *apartments*, *poster*, *takrails* og *terylene-slacks* (fins bare i pl.). Dessuten forekommer *fincas* (eksemplet er fra spansk, *finca* sg.): «Stort utvalg av leiligheter, rekkehus, eneboliger, fincas og div. hospits til salgs», *Aftenposten* 2000) – i tillegg til to tilfeller av *pommes frites* (fra fransk, skrivemåten normert slik i norsk).

Utvalget av ord med engelsk *-s*-flertall kan virke noe tilfeldig, særlig den store forekomsten av *down-lights* i ett avisnummer. På den andre sida er det mange av importorda som opptrer med norsk flertallsending, bl.a. *parkaser*, *satellitter*, *trailere* *fasiliteter* (50 forekomster i annonsetekster i *Aftenposten* 2000, inkludert én forekomst

av *kursfasiliteter* og én med skrivemåten *faciliteter*), *carporter*, *spotter* (men ingen *spots*) og *oljerigger*.

For opprinnelig engelsk flertallsform på *-es* ser importorda ut til raskt – og i regelen – å tilpasse seg norsk morfologi. Flertallsformer på *-s* forekommer sannsynligvis oftest i sammenheng med bestemte importord. I dette materialet er det to tredeler av substantiva som har norsk ending i ubestemt form flertall, mens én tredel har engelsk *-s*-ending, se tabell 7. Det er likevel grunn til å påpeke at utvalget av forekomster på *-s* i materialet kan virke noe tilfeldig og ikke minst være prega av at de for en stor del er henta fra annonsetekster.

Tabell 7: M4, Flertallsending av substantiv i ubestemt form – N (%)

<i>Med -s</i>	<i>Norsk ending</i>	<i>I alt</i>
43 (34)	83 (67)	126

3.4. Oppsummering om morfologisk tilpassing i norske

Av de moderne importorda i det norske materialet er det bare en liten del (3 %) som kan kategoriseres som ikke-tilpassa norsk morfologi. Det er her stort sett tale om et beskjedent antall adjektiv (13) og ord med engelsk flertallsending *-s* i ubestemt form av substantiv (43). Heile 97 % av det norske ordmaterialet kan en dermed ikke karakterisere som morfologisk «avstikkende». Orda glir mer eller mindre naturlig inn i de norske tekstsammenhengene – enten som morfologisk tilpassa (47 %), eller som morfologisk nøytrale (50 %).

Det er all grunn til å merke seg denne graden av morfologisk tilpassing, eller kanskje rettere sagt den morfologiske «nøytraliteten» i forhold til eksportørspåka. Dette kan ha sammenheng med at det er et nærere forhold mellom det engelske morfologiske systemet og det tilsvarende norske, enn det er f.eks. mellom engelsk og islandsk (se Ásta Svavarsdóttirs artikkel i denne boka), engelsk og færøysk (Simonsen & Sandøy, denne boka) eller engelsk og finsk, og som det litt overraskende kan se ut til å være mellom engelsk og svensk (jf. Mickwitz, denne boka).

Men det overraskende lille antallet ord som er markert med ikke-norsk morfologi har sannsynligvis først og fremst sammenheng med at norsk i så stor grad tillater bruk av ubøyde former/«nakne» former. Denne muligheten kan til dels fungere som en unnvikingsstrategi, jf. drøftinga i del 2.2 av bruken av ubøyde former.

Tabell 8: Oversikt over morfologisk tilpassing (norsk)

	<i>Morfologisk tilpassa importord</i>			<i>Morfologisk nøytrale importord</i>			<i>Ord med utenlandsk morfologi</i>	<i>Totalt</i>	<i>Fraser/ kodeveksling</i>
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>F</i>	<i>G</i>		
N	229	159	377	85	781	130	61	1822	27
(%)	(13)	(9)	(21)	(5)	(43)	(7)	(3)	101%	
N		765			996		61		27
(%)		(43)			(55)		(3)		

A: Hybridord med importord som førsteledd, eks. *mailadresse*
 B: Hybridord med importord som sisteledd, eks. *takrails*
 C: Avleiinger og bøyde ord, eks. *poppete*
 D: Morfologisk nøytrale, morfosyntaktisk tilpassa ord, eks. ... *med dobbel carport*
 E: Morfologisk og morfosyntaktisk nøytrale ord, eks. ... *ledige plasser på cruise*
 F: Importord uten setningskontekst, ord i lister, eks. ... *2 boder, kabel-tv, calling*.
 G: Ord med fremmed (utenlandsk) bøyningssending, eks. *downlights*

4. Tilpassing i ortografi

4.1. Om materialet fra 1975 og 2000

Ganske annerledes enn for den morfologiske tilpassinga av importorda er forholdet når det gjelder spørsmålet om tilpassing i ortografi (stavemåte). Dette kommer jeg tilbake til etter først å ha kommentert forholdet mellom det norske importordmaterialet fra 1975 og 2000.

1975-materialet utgjør bare 20 % av det samla ordforekomsttallet (se tabell 1), og det er derfor i minste laget som grunnlag for statistisk sammenlikning mellom de to avispråk-årgangene. Likevel er det grunn til å peke på at det eldre materialet oppviser en litt høyere prosentdel ikke-tilpassa ordforekomster (46 %) enn det 25 år yngre 2000-materialet (42 %). Det ville være rimelig å anta at tendensen var omvendt, i og med at mange nye importord er kommet til i den mellomliggende 25-årsperioden. I tillegg må en anta at mange av de moderne importorda fra 2000 er så «ferske» at de da ennå ikke hadde blitt tilpassa norsk skrivemåte. Den gradvise norvagiseringa av importord som de norske språknormeringsmyndighetene har stått for gjennom heile perioden, kan antakelig ha gitt seg utslag i en mer tilpassa (norvagisert) skrivemåte i enkelte tilfeller i det nyeste materialet. Et aktuelt eksempel er norvagiseringa av *(tele)fax* > *telefaks*, som nettopp skjedde i denne perioden.³ Uten

³ På spørsmål til Språkrådet om tidspunktet for endring av skrivemåten fra *x* til *ks* svarer Marit Hovednak: «Ordet står ikke i Tanum 1983, men *telefaks* står i både Bokmålsordboka og

ei slik rettskrivingsendring ville vi neppe ha funnet så mange eksempler på *faks* i materialet. Generelt kan en på basis av det relativt beskjedne omfanget av 1975-materialet likevel ikke dra sikre slutninger om endringer i praktiserte skrivemåter, men det er i alle fall heller ikke grunnlag for å konkludere med at en merker at det har foregått ei kontinuerlig tilpassing i skrift i avismaterialet i denne perioden uavhengig av offisielle rettskrivingsvedtak.

4.2. Hva bryter med norske skrivereregler?

Mange udiskutabelt klare importord har ei bokstavering (en grafotaks) som gjør at de ikke bryter med tilsvarende norske regler, f.eks. *banker*, *e-mail*, *euro*. Eventuell tilpassing til norsk kan da ofte være relevant å undersøke med tanke på uttalen, som kan være etter norsk eller engelsk mønster, mens spørsmålet om tilpassing i skrift derimot er «nøytralisert». Dersom det gjelder et uttrykk som *fly now*, vil en anta at uttalen for begge orda er etter engelsk mønster, sjøl om *fly* i seg sjøl er nøytralt med tanke på skrift. Men antakelig vil et skifte i skrivemåten fra *now* til *nå* føre med seg ei tilsvarende endring i uttalen av *fly*. Importord av den mer «klassiske» typen vil som regel være tilpassa alt i utgangspunktet, eller gli inn i en norsk skrivemåte med ubetydelige justeringer (*amphetamine* > *amfetamin*, *cognitive* > *kognitiv*, *mantra*, *multimedia*). For ei ordform som *ride-simulator* kan det muligens være forutsatt engelsk uttale, men ut fra skriftbildet kan en heller ikke utelukke en «fullnorsk» uttale. Også i tilfeller der vi har eldre innarbeidde ord, men som nå rubriseres som importord på grunn av ny betydning (*album*), blir det vanligvis lite behov for ytterligere tilpassing i skrift. Slike ordformer kategoriseres som ortografisk nøytrale importord. For at et ord skal registreres som ikke-tilpassa i skrivemåte, skal det være et merkbart avvik fra norske skrivereregler.

Jeg har i oversiktstabellen (tabell 9) satt opp hvor mange ordforekomster og hvor stor prosentdel av ordforekomstene som bryter med norske skrivereregler på forskjellig vis, og som derfor grupperes i kategorien «importord med fremmed ortograf». Enkelte ord bryter også på mer enn ett punkt, f.eks. *daycruiser*, der både *ay*, *c* og *ni* er klare importordsmarkører på norsk. Ut fra antall ordforekomster som bryter med norsk skriftmønster, kan en ikke slutte hvor mange «enkelttreff» (konsonanter, diftonger osv.) det samla er for brott mot norske skrivereregler, men ut fra eksemplet med *daycruiser* forstår en at det vil være en god del flere enn antall ordforekomster. Dette får en et bedre inntrykk av når en sammenlikner oversiktstabellene for vokaler og konsonanter i tabell 10 og tabell 11.

Dette med brott mot norske skrivereregler er ofte enkelt å fastslå, som i *mozzarella* (*zz*), *discotheque* (*c*, *th*, *que*), *outboard* (*ou*, *oa*), *light* (*gh*), *friends* (*ie*, *s-pl.*), *crew* (*c*, *w*), *juice* (*ni*, *c*, «stum» *e*) osv. Men for all del: Norske skrivereregler er ikke alltid like konsistente og

---

Nynorskordboka i førsteutgaven fra 1986, med forklaring om at det er en kortform av *telefaksimile*. I redigeringen av ordbøkene tok redaksjonene opp med Språkrådet ting som burde normeres, men så vidt jeg forstår, regnet vi det som opplagt at skrivemåten måtte være med *ks* fordi *faksimile* allerede hadde slik skrivemåte. Dermed regnet vi det som et uproblematisk nyord, sjøl om vanlig skrivemåte på den tida var med *x*. »

gjenspeiler slett ikke alltid uttalen. Det er ikke vanskelig å finne eksempler: Etter kort vokal skrives en konsonant normalt dobbelt (*ratt* n.) i norsk, men ikke i *at* (konj.) Heller ikke brukes dobbelt *m* i utlyd (*tom*), og i noen tilfeller skrives dobbelt *n* i utlyd (*tinn, sann, sinn*), i andre tilfeller ikke (*min, han, sin*). Som regel er det likevel relativt enkelt å fastslå hva som ville ha vært «normalnorsk» skrivemåte for et importord, men det fins en del tilfeller der avgjørelsene mine i denne sammenhengen er skjønnsmessige, og jeg er innforstått med at andre kanskje ville ha vurdert enkeltord og skrivemåter på en annen måte enn det jeg har gjort.

Det aller meste av den ortografien i ordutvalget som bryter med norsk skrivemåte, har si årsak i engelskens bokstaveringsprinsipper. Bare i få tilfeller dreier det seg om andre språk, som i enstaka belegg med bl.a. fransk *à*, eller tysk *ü*.

Tabell 9: Ortografisk tilpassing – oversikt (norsk)

	Ortografisk tilpassa import- ord	Ortografisk nøytrale import- ord	Importord med utenlandske ortografi	I alt	Fraser/ kodeveksling
N	796	253	770	1822	27
(%)	(44)	(14)	(42)	(100)	

4.3. Ikke-tilpassa ord (i ortografien)

Oversikten som er brukt, baserer seg på Anne-Line Graedlers variabelliste (for norsk, jf. oversikten «Staveendringer i engelske lånord i norsk» i Johansson & Graedler 2002: 164–166), som har vært utgangspunkt for delundersøkelsene av tilpassing i skrift av importord i nordiske språk. Variabellista gjelder staving av engelske vokaler og konsonanter i norske importord, og kan oppfattes som ei «maksimumsliste» i forholdet engelsk–norsk. For hvert enkelt nordisk språk er variabellista justert og komplettert etter behov. Det kan diskuteres om en del av variablene muligens ikke skulle ha vært med her, ettersom noen av dem i hovedsak baserer seg på forholdet mellom skrift og uttale. Og det som er rubrisert som «unorsk skrivemåte», er i egentlig forstand ikke alltid unorsk. Slik sett kan en ikke si at *gn* i *lasagne* strir mot norske skrivereregler (vi har f.eks. *ligne, Signé*). Her er det likevel mer enn *gn*-sekvensen som gjør at ordet virker fremmed. Like ens kan en ikke påstå at *u* i engelsk *punk* skiller seg mer ut enn *u* i *dunk* i norsk skrift, men det er av interesse å ta med *punk* likevel, bl.a. fordi denne ordforma også ofte forekommer ved sida av den tilpassa skrivemåten *ponk*. Ved registrering av ikke-tilpassa ord i skrift må en derfor benytte litt «romsligere» kriterier for hva slags skrivemåter en rekner som ikke-tilpassa. Det er bl.a. ofte slik at det som er årsak til mangelfull tilpassing i språket, er en tilpassa norsk uttale som da kommer i «konflikt med» den ikke-tilpassa utenlandske skrivemåten. Derfor ønsker en i norsk og andre språk i varierende grad ofte å regulere skrivemåten slik at den blir i samsvar med importspråkets egne prinsipper for forholdet mellom skrift og uttale, jf. det nylig presenterte eksemplet *punk – ponk*.

4.4. Ortografisk tilpassing – vokaler

Jeg gir nå først en oversikt over vokalvariablene, med opplysninger om antall tilfeller blant ordforekomstene i materialet som viser tilpassing og manglende tilpassing i skrift i de undersøkte importorda. Noen av de variablene som er aktuelle for norsk, blir seinere kommentert, og det blir gitt aktuelle eksempler fra materialet.

Tabell 10: Ortografisk tilpassing av engelske vokaler

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Eksempler	Antall forekomster		
				Tilpassa	Nøytrale	Utenlandske
V1	a	[Ø]	fan	207	3	
V2	a	[ɛI]	racism	12	1	
V3	ai(gh)/ay/ea	[ɛI]	e-mail, stayertype		43	
V4	a	[ ]	squash			
V5	o	[ ]	boxer			
V6	aw/a/o	[ ]+	score	2	2	
V7	au	[ ]]	exhaust	4	2	
V8	e/ea/ee/ey/ie/u/a/y	[u(̄), I↔]	collie, hands-free, medley	1	34	24
V9	are/air	[ɛ↔]	airbag, au pair		3	
V10	ea	[ɛ]	head			
V11	er/or	[↔]	entertainer			
V12	a	[↔]	dungaree			
V13	er/ir/ur	[ɛ]]	flirt		3	
V14	i/ie/igh/ui/	[αI]	drive-in, design	179	48	
V15	o/ou/u	[ø]	punk	15	10	3
V16	o, oa, ou	[↔Y]	toast	22	176	9
V17	ou/ow	[↔Y]	show, bowling	3	2	
V18	ou/ow	[αY]	power, downlights		30	
V19	oi/oy	[ ] ɪ]	oil carrier		2	
V20	oo/ui/iew	[((ø)u)]	snøscooter, cruise	1	6	69
V21	ou/oo	[Y(↔)]	tourist, booking			
N	I alt	916		39	636	241
(%)		(100)		(4)	(69)	(26)

Av i alt 916 belegg på variabelrelevante skrivemåter av vokal i importord fra engelsk er størstedelen (69 prosent) å oppfatte som nøytrale i forholdet mellom engelsk og

norsk språk, mens en firedel (26 prosent) kjennetegnes av en ikke-norsk skrivemåte. Bare i fire prosent av tilfella er skrivemåten tilpassa norsk.

Vi legger merke til at det bare er noen få variabler som når opp i et tosfira beleggtall, nemlig variablene V3, V8, V14, V18 og V20. Utenom disse fem variablene, som sammenlagt står for 214 av de til sammen 241 belegga på utilpassa skrivemåte, er det for de andre variablene bare sporadiske forekomster. Dermed er det antakelig grunn til å anta at det i hovedsak er for de nevnte fem variablene at norvagisering ville ha størst betydning.

Når vi sammenlikner vokaler og konsonanter med tanke på antall forekomster av eksempler på tilpassa, nøytrale og ikke-tilpassa skrivemåter (henholdsvis 916, jf. tabell 10, og 1197, jf. tabell 11), er det klart at langt de fleste forekomstene av ikke-tilpassa språktrekk blant ordforekomster i materialet gjelder konsonanter (651 tilfeller mot bare 241 for vokaler). Men for et par konsonanter (*ç*, *x*) er det også tale om en «overhyppighet» i forhold til andre konsonanter, i og med at det bare i disse to tilfella dreier seg om flere hundre belegg. Også for vokalene gjelder det at visse ordformer fins i stort antall. Det er likevel vanskelig å oppgi noe eksakt tall for ordforekomster i forhold til vokal- eller konsonanttilpassing, siden enkelte skrivemåter kan rubriseres under mer enn én variabel. Et eksempel er *cruise*, som i vokalismen har skrivemåten *ui* og konsonanten *c* (i tillegg til «stum» *e* – som ikke er egen variabel). Vi kan altså registrere *cruise* under to variabler, men ved eventuell norvagisering ville sannsynligvis alle tre forholda endres samtidig (til *krus*). Slik sett blir resultatet av at vi ofte markerer og teller sammen forekomster av ikke-tilpassa ordformer under mer enn én variabel, litt problematisk å forholde seg til, ettersom antallet ikke gir et eksakt bilde av hvor vi finner de største «problemområda» når det gjelder ikke-tilpassing av importord.

Kommentarer til noen av vokalvariablene

V3

Eksempler på denne variabelen er bl.a. *daycruiser* (flere belegg) og *stayertype* (skrivemåten *ay* for /ei/). For skrivemåten *ai* der uttalen er forutsatt å være /ɛi/, fins belegg på ordforekomstene *containere* og *e-mail* (32 ganger).

V8

Det er flere forekomster av ei og samme ordform: *medley* (*ey* for /ɪ/). Når det gjelder *ee* for /i:/, er det enkelttilfeller av disse ordformene: *beef*, *handsfree*, *widescreen*, *teen-age*, *cruisespeed*, *free lance-journalist*. Videre er det belegg på *ea* (for /ɪ:/): *beagle*, *steambad* og *feature*.

V9

For skrivemåten *ai* der en uttale [ɛ↔] er forutsatt, forekommer *airbag* og *au pair*.

V14

Her er det flere ulike ordformer, men noen av dem opptrer i stort antall, bl.a. *downlights*. Enstaka tilfeller er *drive-in*, *design*, *light*, *line dance*, *online*, *gospelnight*, mens *design* forekommer et par ganger.

V15:

I materialet fins *crew cut* og *punk* (*u* for /a/ (norsk /ø/)). *Punk* forekommer én gang i *Lofotposten* 2000, men det er interessant å observere at den norvagiserte skrivemåten *pønk* forekommer 12 ganger i det samme avisnummeret.

V16

Aktuelle eksempler fra materialet er bl.a. *boat* og *toast*.

V17

I ordeksemplara *show* og *bowling* forutsetter skrivemåten *ow* uttalen /ou/ el. /âu/.

V18

Belegg på denne variabelen er *power*, *layout* og *penthouse*, og i tillegg mange forekomster av *downlights*.

V20

For skrivemåten *ui* med forutsatt uttale /u/ er det stort sett *cruise* (også *day cruiser*) som utgjør eksempla. Andre ordformer der uttalen er /u/, men skrivemåten er *oo*, er *book*, *junk food*, *snøscooter*, *booking*, *zoom* og *pool*.

Av andre vokalforhold (utenom variabelista) kunne det være naturlig å nevne den ikke uttalte («stumme») vokalen *-e* finalt i ordet, som i eng. *tape* /teip/. Det fins en god del belegg med en slik *-e*, som også kan oppfattes som et ikke-tilpassingssignal. Som nevnt (bl.a. i samband med eksemplet *cruise*) er dette særtrekket i forholdet mellom skrift og uttale ofte bare ett av flere i samme ordforekomsten. Vokalen *-e* i utlyd kan i engelsk antakelig oppfattes som lengdemarkering av den trykksterke vokalen, og den markerer dermed forskjellen mellom lang *i* (uttalt [ai]) i *time*, til forskjell fra kort *i* i mannsnavnet *Tim*. Ved norvagisering av skrivemåter som dekkes av vokalvariablene i tabell 10, f.eks. i orda *juice*, *comeback* og *feature*, vil derfor også den «stumme» *e*-en i utlyd falle bort, slik de alternative norske skrivemåtene *jus* og *teip* er eksempler på.

4.5. Ortografisk tilpassing – konsonanter

Det blei valgt ut 16 konsonantvariabler til undersøkelsen, og som for vokalvariablene dreier det seg om tilpassing av moderne importord fra engelsk. En oversigt over forholdet mellom tilpassa, nøytrale og ikke tilpassa skrivemåter i ordksemplara er vist i tabell 11.

Den siste variabelen (enkel/dobbel konsonant) gjelder enkel- eller dobbelskriving av konsonant i utlyd etter kort vokal. Her skiller norsk (og svensk) seg fra engelsk (og dansk). Etter norske regler ville engelsk *strip* ha skrivemåten *stripp* (og den forekommer også i materialet). Annerledes er forholdet i innlyd, der både engelsk og dansk har dobbelskriving, f.eks. *stripper*. Som nevnt under del 4.2. er det likevel riktig å minne om at det norske rettskrivningssystemet ikke alltid er like konsistent i forhold til disse reglene.

Tabell 10: Ortografisk tilpassing av engelske konsonanter

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Eksempler	Antall forekomster		
				Tilpassa	Nøytrale	Utenlandske
K1	c	[s]	center	87		17
K2	c, ch, ck	[k]	cabincruiser	279		169
K3	qu	[kw]	squash	1		1
K4	ch	[tʃ]	touch	1		9
K5	tch	[tʃ]	ketchup			
K6	sh	[ʃ]	show	20		8
K7	g	[dʒ]	budget		15	1
K8	j	[dʒ]	judo	1	12	
K9	g	[g]	game			
K10	gh, ph	[f]	tough			4
K11	th	[θ]	thriller	2		13
K12	w	[w]	twist			13
K13	x	[ks]	sex	73		392
K14	y	[j]	yoga			
K15	z	[z]	blazer	2		4
K16	enkel/dobbel konsonant		pop, strip, bag	53		20
I alt – N (%)		1197 (100)		519 (43)	27 (2)	651 (54)

Det som først og fremst slår ut i oversikten over de ikke-tilpassa konsonantene, er de «ikke-norske» bokstavene *c* og *x*. Til sammen utgjør disse forekomstene 579 tilfeller av i alt 651. Dermed ser de andre konsonantvariablene ut til å spille en mindre vesentlig rolle for manglende samsvar i skrift mellom de nyere engelske importorda og norsk. Det er ikke usannsynlig at dette forholdet blant annet kan ses i sammenheng med den langvarige norske tradisjonen med norvagisering av importord.

*Kommentarer til noen av konsonantvariablene**K13 x (for ks)*

Godt over halvparten av de ikke-tilpassa ordforekomstene i materialet gjelder bruken av den «unorske» bokstaven *x*, der norsk bruker *ks*. Og i nær 300 tilfeller gjelder det ordet *fax* (også noen forekomster i sammensetninger: *telefax*). Men i tillegg er det også mange forekomster av den tilpassa skrivemåten (*tele*)*faks* – som nå lenge har vært den offisielt korrekte skrivemåten (se fotnote til del 4.1.). I dag har jeg inntrykk av at den norske skrivemåten har vunnet fram, men i forretningsliv og annonser var det åpenbart en del bruk av *x* også i 2000-materialet. Vi kan i denne sammenhengen vise til at det i enkelte norske avisredaksjoner ofte er motstand mot å ta i bruk nyere korrekte skrivemåter, kanskje spesielt i norvagserte ordformer, og der vil de da muligens «rette» eventuelle forsøk på bruk av slike skrivemåter. Og ettersom storparten av materialet i dette tilfellet er fra *Aftenposten* (1975 og 2000), og det nettopp er «Aftenpost-redaksjonen som praktiserer sterkaste språkstyringa» (Sandøy 2000: 151–152), er det ikke usannsynlig at det store antallet *fax*-belegg i forhold til *faks*-forekomster ikke er representativt for språkbruken i norske aviser generelt. Et søk i avistekstarkivet *Atekst* for heile året 2000 gav da også 164 treff på *fax* og 1349 treff på *faks*. Derfor er det naturlig å forklare det store innslaget av *fax*-former i dette materialet med at det nettopp gjelder *Aftenposten* og i stor grad annonser, mens *Atekst* ikke omfatter annonsetekster.

Bokstaven *x* forekommer også i noen andre tilfeller, som *telex*, og i en del forekomster av *sex* (også *sexy*, *sexlivet*, *sex-club*). Antallet forekomster av (*tele*)*fax* og *sex* hadde sannsynligvis vært et annet dersom materialet var henta fra andre avissjangrer, og dersom utvalget av annonser hadde vært annerledes, og avisa f.eks. hadde vært *Dagbladet* istedenfor *Aftenposten*.

Trass i at det er et overveldende antall tilfeller av ikke-tilpassa skrivemåter som skyldes bokstaven *x*, er det viktig å minne om at dette her i stor grad skyldes et par uvanlig frekvente ord.

K2 c (for k), ck (for kk)

Også den «unorske» bokstaven *c* er et klart kjennetegn på manglende tilpassing til norsk skrivemåte, og *c* fins i variabelutvalget dessuten i K1, K4 og K5. I tilfellet med *c* for *k* er det også snakk om uvanlig mange forekomster. Annerledes enn ved *x* for *ks* er det ved *c* for *k* tale om fordeling på mange ulike belegg. Eksempler er *cola*, *coca*, *cruise*, (*dør*)*calling*, *carport*, *handicappede*. Mange av forekomstene har sammenheng med annonser. I dag har skrivemåten med *k* i *handikap* stort sett slått gjennom, og en finner realtvt ofte også navnet på den kjente drikken skrevet *kola*. Den engelske skrivemåten *ck* for norsk *kk* er det en del eksempler på i materialet. Her forekommer *backing*, *jackpot* og *rock*. Det siste ordet har lang fartstid i norsk, men skrivemåten *rock* er i dag normert slik i bokmål og nynorsk, dvs. at skrivemåten fortsatt ikke er norvagsisert, trass i at ordet vel må reknes med til allmennspråket.

K1 c (for s)

I langt de fleste tilfella med bokstaven *c* i materialet vil den norske alternative skrivemåten være *k* (se over). Men det fins også en del tilfeller der den engelske

skrivemåten tilsvarer uttalen /s/ og like ens en norsk skrivemåte med *s*. Dette forekommer i ordformer som *line dance*, *fancy*, *feriecenter*, *servicesentra*, *fasiliteter*, *performanse*. Det er ikke et stort antall, og noen av disse skrivemåtene er tydelig på retur i forhold til de norvagenserte skriftformene med *s*. I seinere år er det blitt sjeldnere å se f.eks. *center* skrevet slik (istedenfor *senter*). Like ens kan jeg nevne at i *Aftenposten* 2000, der det eneste tilfellet med *fasiliteter* forekommer, er det samtidig et stort antall forekomster med *fasiliteter*. Av dette kan vi slutte at skrivemåten med *c* istedenfor *s* ikke er noe iøynefallene trekk i språkmaterialet.

K4 ch /tch/ (for sj /tsj/)

Her er det bare 9 forekomster, og det dreier seg om former som *chef*, *chili*, *charter*, *charterturer* og *charterpriser*.

K12 w (for v)

W oppfattes også som en «unorsk» bokstav, og den forekommer lite i materialet – mest i ordformer som *wok* og *web*.

K16 enkel/dobbel konsonant

Engelsk har normalt enkelskriving av vokal i utlyd etter kort og lang vokal. I norsk er regelen at konsonanten dobbelskrives etter kort vokal i utlyd – og bare enkelskrives etter lang vokal. Annerledes er forholdet i innlyd, der det også i eksportørspåket forekommer dobbelskriving etter kort vokal (*sit*, men *sitting*). I materialet er likevel antallet ordforekomster som viser manglende tilpassing på grunn av enkelskriving av konsonant etter kort vokal, relativt lite. Eksempler: *airbus*, *jackpot*, *drive-in*, *pop swing*, *hip*, *hiten*, *pop* (men: *poppete*), *wok*, *web*.

5. Oppsummering

Denne gjennomgangen av norsk avismateriale for åra 1975 og 2000 har etter mitt syn gitt flere interessante resultat.

Når vi tar for oss de enkelte ordforekomstene og studerer dem med tanke på om de morfologisk er tilpassa til norsk eller ikke, er det *forbausende få tilfeller som viser brott på morfologisk tilpassing*. Dette betyr ikke nødvendigvis at det har foregått «aktiv» tilpassing av importorda til et norsk morfologisk system, men snarere at importorda kan inngå i det moderne og morfologisk forenkla norske språkssystemet relativt problemfritt. I så måte viser det norske importordmaterialet et annet tilpassingspotensiale enn det tilsvarende materialet i finsk, islandsk og færøysk, som har morfologiske systemer (først og fremst kasussystem) som gjør at innpassing av et importord i disse språka møter flere og andre problemer – og markerer «utlendigheten» til et importord på en annen måte enn i norsk.

Det er grunn til å merke seg denne graden av morfologisk tilpassing, eller rettere sagt den morfologiske «nøytraliteten» i forhold til eksportørspåket engelsk. Dette samsvarer også med oppfatningene om et nærere forhold mellom det engelske morfologiske systemet og det tilsvarende norske, enn det er f.eks. mellom engelsk og islandsk, engelsk og færøysk eller engelsk og finsk. I denne sammenhengen er

dessuten spørsmålet om «naken» form av substantiv er å se på som eksempel på morfologisk tilpassing eller ikke-tilpassing, aktualisert i forbindelse med den norske og den svenske/finlandssvenske undersøkelsen. Antakelig kan bruken av engelske substantiv i ubestemt form i norsk (og sannsynligvis tilsvarende i svensk og dansk) fungere som en måte «å unngå bøyning på ved å utnytte språkets 'smutthull' [og] kan kanskje ses på som en fjerde integreringsstrategi, en *unngåelsesstrategi* [...]» (Johansson & Graedler 2002: 182). Denne muligheten har nok spesielt stor betydning nettopp for introduksjonsfasen for et importord, og den videre morfologiske tilpassinga kan deretter skje litt etter litt og etter behov. Det at det i norsk kan finnes en slik mulighet, understreker igjen hvor tilpassingselastisk det norske morfologiske systemet kan fungere i praksis i forhold til mange ikke-skandinaviske språk.

Forholdet er et annet når en sammenlikner den morfologiske tilpassinga av importorda med spørsmålet om importordas tilpassing i stavemåte. Av de til sammen 1822 ordforekomstene er bare 770 (42 %) markert på et eller annet vis som ikke-tilpassa i skrift i samsvar med norske skrivereregler (tabell 9), dvs. godt under halvparten av importorda i løpende tekst. De «deseforstyrrelsene» en norsk avisleser på denne måten får i forhold til ikke-tilpassa moderne importord, er derfor ikke særlig frekvente, og neppe heller spesielt forstyrrende. Den manglende skrifttilpassinga i de 770 ordforekomstene kan skyldes brott mot norske skrivereregler mer enn ett sted i ordet, som i *widescreen*. Storparten av disse belegga gjelder manglende tilpassing av «unorske» konsonanter, særlig bokstaver som *x* og *v*. (Her er det for øvrig påfallende hvordan de forskjellige språkbrukerne i ulike nordiske land på grunnlag av sine språkssystem har en egen forståelse av hva som er det nasjonale bokstavutvalget.) Enkelte ord i materialet forekommer i stort antall, f.eks. *fax*.

Det har vært påpekt under gjennomgangen at materialet er noe skeivt sammensett ved at uforholdsmessig store deler av det er annonsetekster og forholdsvis lite er fra redaksjonelle tekster. Også det høge antallet forekomster av visse ord har sannsynligvis sammenheng med omfanget av annonsetekster. Dermed må en være forsiktig med å gi uttrykk for at enkeltresultata er dekkende for norsk avisspråk generelt. Likevel gir gjennomgangen et inntrykk av at tilpassinga i skrift har nådd langt, og at det for en stor del er ord som ikke hører til allmennspråket, som ikke er tilpassa i avismaterialet fra 1975 og 2000. Etter Språkrådets vedtak er det nå først og fremst ord som er blitt en del av allmennspråket, som det er aktuelt å normere etter norske skriveprinsipper. Men for enkelte ord som for eksempel *pizza*, *sex* og *charter* – som alle forekommer i stort antall – ser tilpassing i skrift for tida ikke ut til å være aktuell. (Det samme gjelder ordet *taxi*, som Norsk språkråd foreslo å norvagisere, men departementet overprøvde vedtaket, og *taxi* er fortsatt den normerte skrivemåten i bokmål – trass i at skrivemåten *taksi* i lengre tid har vært godkjent i nynorsk).

Det kan se ut til å være mulig å oppdage en «tilpassingsprogresjon» for forskjellige norske aviser. *Aftenposten* er – ikke ument – på etterskott i forhold til norske aviser generelt, noe som kommer fram med antall forekomster av *fax* vs. *faks*. Dette understreker at tilpassinga av importord i et språk er en kontinuerlig prosess, og ikke bare er avhengig av vedtak om offisielle skrivereregler for importord i norsk.

Men alt i alt er inntrykket mitt at den større åpenheten som det norske morfologiske systemet representerer for importord – og som ser ut til å gjøre denne prosessen mindre problematisk i norsk enn i mange andre språk – likevel ikke har gitt

noen flodbølge av importord i norsk i forhold til i nabospråka våre. Det som ellers kan se ut til å være tilfellet, er at importorda i norsk språk gjennom den kontinuerlige norvageringsprosessen har fått et noe mindre utenlandsk «utseende» enn i våre nabospråk, og da særlig i dansk, slik at de for leseren og språkbrukeren ikke så ofte framstår som tydelig markerte importord og ikke-norske innslag i det norske.

Referanser

- Jarvad, Pia. 1999. *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*. København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002.: *Rocka, hipt og snacksy. Om engelske i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Leira, Vigleik. 1982. *Nyord i norsk 1945–1975*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Katrine Bønlykke. 2002. *Engelske bøjning i dansk. En undersøgelse af engelske importords integration i det danske bøjningssystem – og af ordstrukturens rolle heri*. (Upublicert speciale fra Københavns Universitet. Kan læses på internetadressen <http://home19.inet.tele.dk/boenlykke/Universitetsarbejde/Special/X.htm>.)
- Sandøy, Helge. 2000. *Lånne fører eller bunad? Om importord i norsk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning LNU/Cappelen Akademisk Forlag.
- Sandøy, Helge. 2004. Norvagering og fornorsking. I: Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.), «*Det främmande*» i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord, s. 107–141. Oslo: Novus.
- Selback, Bente. 2007. Norsk. I: Selback & Sandøy, s. 49–66.
- Selback, Bente & Helge Sandøy. 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Simonsen, Hanna & Helge Sandøy. 2008. Tilpasning af importord i skriftsprog [Artikkel i denne boka.]
- Stene, Åsta. 1945. *English loan-words in Modern Norwegian. A Study of Linguistic Borrowing in the Process*. London: Oxford University Press/Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag.
- Svenska språknämnden (utg.). 1986. *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. Stockholm: Norstedts.